

5. Психологическое здоровье детей и подростков / под ред. И. В. Дубровиной. – М., 2000. – С. 15.
6. Психология здоровья людини : навч. посіб. / І. Я. Коцан, Г. В. Ложкін, М. І. Мушкевич ; за ред. І. Я. Коцана. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – 316 с.

Аннотація

Статья посвящена актуальной проблеме современности – психическому здоровью личности. Анализируются критерии, категории качества, уровни, принципы обеспечения психического здоровья человека. Сравниваются составляющие психического и психологического здоровья.

Annotation

The article is devoted to the contemporary issue of the day - of person's mental health. The criteria, categories of quality, levels, the principles of a person's mental health are analyzed. The touches upon concepts of mental and psychological health of a person different.

УДК159.964.21:37.011.3-057

Власенко І. А.

ПРОБЛЕМА ВНУТРІШНЬОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Нинішня соціально-економічна ситуація, проблеми соціального, політичного, економічного характеру викликають у багатьох вчителів невпевненість у майбутньому, негативні емоційні стани, внутрішню напруженість. У зв'язку з цим у вчителів посилюється емоційна нестабільність, виникають внутрішньоособистісні конфлікти.

Предметом нашого дослідження є внутрішньоособистісні конфлікти, а об'єктом – особливості внутрішньоособистісних конфліктів у професійній діяльності вчителя. У дослідженні ми ставили за мету з'ясувати специфіку внутрішньоособистісних конфліктів у професійній діяльності вчителя, що допоможе розробити стратегію їх подолання.

Проблему внутрішньоособистісних конфліктів розробляли як зарубіжні (З. Фрейд, А. Адлер, К. Г. Юнг, К. Хорні, К. Левін, Л. Фестінгер, В. Франкл), так і вітчизняні дослідники (О. Р. Лурія, В. С. Мерлін, В. М. Мясичев, Л. І. Божович, Ф. Є. Василюк, О. А. Донченко, Т. М. Титаренко). Під внутрішньоособистісним (внутрішнім, психологічним) конфліктом ми розуміємо стан людини, що відображає зіткнення між несумісними, протилежними властивостями та відношеннями, прагненнями та тенденціями у її внутрішньому світі. Обов'язковою умовою психологічного конфлікту В. С. Мерлін вважає суб'єктивну невирішуваність ситуації, що є результатом відповідної оцінки, інтерпретації її людиною як такої.

Проблеми внутрішньоособистісного конфлікту в професійній діяльності вчителя дослідники торкались побіжно, під час вивчення окремих особливостей педагогічної діяльності та особистості вчителя [2; 4; 5]. Л. М. Мітіна, О. В. Кузьменкова досліджували ширшу проблему – внутрішньоособистісні протиріччя у професійній діяльності вчителя. Протиріччя є більш широкою категорією, яка включає внутрішньоособистісний конфлікт як одну зі стадій протікання протиріччя. Саме ж внутрішньоособистісне протиріччя трактується як неузгодженість певних тенденцій самосвідомості особистості і переживається суб'єктивно [3].

Внутрішньоособистісні конфлікти часто виникають у складних, напружених ситуаціях діяльності вчителя. Такі ситуації можуть виступати як каталізатори тих інтрапсихічних сил, котрі в звичайних умовах не актуалізуються [4]. Вони характеризуються фрустрацією переважно соціальних потреб вчителя [5]. Крім цього, внутрішні конфлікти зумовлюються специфікою індивідуального досвіду вчителя, коли активізуються неусвідомлювані внутрішні структури.

Змістовно психологічний конфлікт визначається актуальними відносинами особистості [1]. Його тривалість залежить від особливостей індивідуального сприйняття конфліктної ситуації та від ступеня особистісної значущості полярних тенденцій. Одним з провідних факторів внутрішньоособистісного конфлікту вважають неможливість набуття смислу, визначення цілей діяльності, спілкування та інших видів соціальної взаємодії; нездатність досягнути уже намічених цілей самореалізації [1].

Внутрішньоособистісні конфлікти пов'язують із високою складністю вибору між двома альтернативами. Було виділено три рівні активності педагога: поведінковий, діяльнісний та ціннісний [5].

Внутрішній конфлікт найчастіше виявляється на поведінковому рівні активності, коли вчитель діє під впливом “причин”, зокрема особливостей напружених ситуацій та неусвідомлюваних внутрішніх структур, а не власне мети педагогічної діяльності. З цим пов'язана низька ефективність педагогічних дій вчителя на даному рівні активності [5].

На діяльнісному рівні активності педагог вдається до рефлексії та аналізу своїх дій у складних ситуаціях, краще усвідомлює власний внутрішній світ та специфіку власної педагогічної діяльності, тому має більше шансів на ефективне подолання внутрішнього конфлікту [5].

Тривала неможливість подолання конфлікту, зокрема і внутрішнього, зумовлює спроби індивіда уникнути або послабити неприємні впливи. У такому разі виникають захисні механізми, які розглядаються, з одного боку, як адаптивні (захищають від болю і тривоги), а з іншого – як дезадаптивні – викривлюють сприйняття об'єктивної реальності [6]. Підкреслюється, що багато педагогів мають напружену систему его-захистів [2; 5; 6], відповідно, мають неусвідомлені або недостатньо усвідомлені внутрішні конфлікти.

Наслідком активізації захисних механізмів психіки можуть стати загострення внутрішнього конфлікту, звуження свідомості на проблемі, заглиблення індивіда в себе, відмова від діяльності, нервові розлади [3]. Активізація механізмів психологічного захисту зумовлює фіксацію ригідних установок вчителя щодо власної особистості, діяльності та спілкування [5, с. 80]. Відповідний спосіб подолання конфлікту можна вважати неконструктивним.

Коли вчителі не фіксуються на его-захисті, а виявляють реакції розв'язувального типу, при яких індивід чіткіше усвідомлює альтернативи поведінки, їх наслідки, приймає конструктивні рішення, можна говорити про вибір конструктивного способу подолання внутрішнього конфлікту. Розв'язувальні дії педагогів у відповідь на фрустраційні педагогічні ситуації трактуються як індикатори діяльнісної активності [5]. Такі дії забезпечуються механізмами рефлексії та навиками проблемного вирішення.

Також у психологічній літературі констатується зв'язок між внутрішньо- та міжособистісними конфліктами. Конфліктогенний (такий, що схильний до конфліктів) тип особистості вчителя вважається зазвичай носієм внутрішнього конфлікту. Стверджується, що конфліктогенні вчителі часто не усвідомлюють як характеру конфліктогенної ситуації, так і своєї поведінки, що призводить до конфлікту. Тому ми можемо припустити, що конфліктогенні вчителі залишають поза увагою і власні внутрішні конфлікти, не усвідомлюють їх, а отже, не можуть їх ефективно долати.

Наслідком неконструктивно вирішених внутрішньоособистісних конфліктів називають професійні деформації, за яких дійсність оцінюється неадекватно і формуються негнучкі системи дій у відповідь на різноманітні педагогічні ситуації [2]. Деструктивні конфлікти, зокрема і внутрішньоособистісні, призводять до появи особистісних деформацій як непатологічного, так і патологічного характеру. Індивіди з високим рівнем конфліктності відчують незадоволення результатами і процесом самореалізації [1]. Конструктивний шлях вирішення внутрішньоособистісного конфлікту передбачає усвідомлення особистістю власного внутрішнього світу, тенденцій його розвитку, особливостей своєї діяльності, підвищення рівня саморегуляції, що стимулює перехід індивіда на вищий рівень самосвідомості.

Отже, професійна діяльність вчителя може бути джерелом внутрішньоособистісних конфліктів і одночасно забезпечувати механізм їх подолання, оскільки дає матеріал для рефлексії, в ній створюються умови для самореалізації особистості.

Перспективою подальших досліджень вважаємо виявлення змістових особливостей внутрішньоособистісних конфліктів у вчителів та з'ясування характеру їх зв'язку з рівнями активності вчителя, умов та шляхів ефективного подолання таких конфліктів у професійній діяльності вчителя.

Використана література:

1. *Грешинев Д. В.* Психологические особенности внутриличностного конфликта : автореф. дис. ... канд. психол. наук. – Тамбов, 2002. – 20 с.
2. *Гура Т. С.* Психологичні умови подолання егоцентризму вчителя : автореф. дис. ... канд. психол. наук. – К., 2004.
3. *Митина Л. М., Кузьменкова О. В.* Психологические особенности внутриличностных противоречий учителя // Вопросы психологии. – 1998. – № 3. – С. 3-18.
4. *Сергеева И. В.* Особенности эмоциональной регуляции учителя в напряженных ситуациях педагогической деятельности : автореф. ... дис. канд. психол. наук. – К., 2003. – 17 с.
5. *Чернобровкін В. М.* Психологія прийняття рішень у педагогічній діяльності : автореф. дис. ... докт. психол. наук. – К., 2007.
6. *Яценко Т. С.* Активная социально-психологическая подготовка учителя к общению с учащимися. – К. : Освіта, 1993. – 208 с.

Аннотация

В статье освещены факторы внутриличностных конфликтов в деятельности учителя, к которым относят особенности профессиональной деятельности и специфику индивидуальной истории учителя (установки, мотивы и т.д.). Внутриличностные конфликты связывают с невозможностью, неспособностью достижения целей самореализации. Рассмотрены конструктивные и деструктивные варианты протекания внутриличностных конфликтов, которые связаны с разными уровнями активности и различной эффективностью деятельности учителя. Подчеркнуто наличие неосознаваемых внутриличностных конфликтов у значительной части педагогов. Последствиями конструктивно разрешенных внутриличностных конфликтов считают развитие самосознания, эмоциональной зрелости, саморегуляции, а последствиями неконструктивно решенных конфликтов - профессиональные и личностные деформации учителя. Намечены пути преодоления внутриличностных конфликтов в деятельности учителя.

Annotation

In the article the factors of intrapersonal conflicts in teachers' activity such as the features of professional activity and specific of teacher's individual history (attitudes, reasons etc.) are lighted up. Intrapersonal conflicts are bound to impossibility, inability to achieve the aims of self-realization. The constructive and destructive ways of intrapersonal

conflicts which are related to different levels of activity and efficiency of teacher's work are considered. It is underlined that considerable part of teachers have unconscious intrapersonal conflicts. Rise of consciousness, emotional maturity, self-regulation are considered the consequences of constructively resolved intrapersonal conflicts. Professional and personality deformations are decided the consequences of the non-constructively resolved intrapersonal conflicts. The ways of resolving of intrapersonal conflicts in activity of teacher are fixed.

УДК 130.1

Войнов О. В.

ЧЕСТЬ ЯК ФЕНОМЕН У СВІТІ БУДЕННОГО, ГРАНИЧНОГО ТА МЕТАГРАНИЧНОГО БУТТЯ

Для вирішення проблеми багатокомпонентності феномена честі особливо цікаво використання методології метаантропології. Прагнення розглянути феномен честі з точки зору метаантропології, дозволяє простежити зв'язок феномена честі з екзистенційними станами і трансцендентуванням, місце феномена честі по відношенню до буденного, граничного та метаграничного буття.

В межах даної статті метаантропологія розглядається як вчення про межі буття людини, її екзистенціальні виміри, умови комунікації у цих вимірах і архетипові основи культури. В якості досить детально розробленої метаантропологічної методології зручно розглядати теорію буденного, граничного і позамежного буття людини. Відповідно до методології розробленої Н. В. Хамітова [11], буденне буття формується прагненням до продовження роду і самозбереження, граничне буття формується волею до влади, пізнання та творчості, а метаграничне створюється волею до любові і свободі в їх єдності. Буденне буття людини є станом відносної гармонії, граничне буття виводить людину з цієї гармонії, заперечуючи гармонію буденності, але позамежне буття відновлює гармонію на новому рівні, формуючи вільну особистість. У зв'язку з цим буденне буття пов'язане з прихованою самотністю, граничне буття робить самотність явною, і лише в метаграничному бутті відбувається подолання самотності. Буденне, граничне та метаграничне буття формують буденний, особистісний і філософський світогляди людини. Таким чином, Н. В. Хамітов, розвиває метаантропологію як вчення, що виходить за межі філософської антропології як розділу про людину в його повсякденному бутті, яке "...в строгом смысле интегрирует в себе подходы философской антропологии, экзистенциализма и персонализма. Это означает, что метаантропология состоит из философии обыденного, предельного и запредельного бытия человека" [12, с. 157-158].

Аналізуючи кочове і осіле а також військове та мирне життя з точки зору метаантропології, слід вважати, що осіле життя уособлює собою світ буденності [12, с. 158-159], в якому люди стурбовані, насамперед виживанням і продовженням роду. Але різні зовнішні фактори, такі як забезпечували перехід в кочовища і, наприклад, заселення євреями Ханаану [15], або внутрішні чинники, такі як прагнення до свободи при переході індіанців Північної Америки до кочового способу життя [1], виштовхують людей і цілі етноси в світ граничного буття – світ кочовищ. Саме цей світ служить середовищем зародження граничного сприйняття буття і витоків уявлень про честь. Але справжню культуру честі породжує ведення постійних війн, і пов'язане з цим постійне перебування в граничних умовах, на межі життя і смерті. Таке граничне існування породжує взаємодію і зв'язок з позамежним – екзистенційні стани і трансцендентування в світ позамежного, породжуючи феномен честі як форми духовного шляху і уявлень про метаграничне.

Так як відносини честі зароджувалися незмінно в середовищі кочівників і воюючих етносів, вони пов'язані із суттю виникаючих при цьому відносин. Для захисту себе, свого майна і своєї сім'ї в умовах відсутності зовнішнього захисту, люди шукали джерела сили, зокрема сили духу. Для кочівних і військових людей, на відміну від світу осілості джерелом сили духу служив стан внутрішньої цілісності та інтегрованості з природою буття, досягнутий в граничних станах, що зберігався як відчуття честі. Внутрішньо несуперечливий стан мозку, що досягається при граничній внутрішній концентрації, пов'язаний з почуттям самоповаги і виражається у відчутті впевненості і власної гідності. Саме цей стан призводить до цілісності особистості. Підтримання цього особливого внутрішнього стану, або іншими словами, честь стало духовним шляхом військової еліти.

Духовний шлях честі можна було б назвати своєрідною, негласною релігією аристократії. Але на відміну від традиційних релігій, духовний шлях честі не мав персоніфікованого бога і чітко виражених і викладених письмово догматів або установлень. Але, духовний шлях честі володів однією рисою всіх світових релігій, – в ньому духовні цінності були більш високими, ніж людське життя. Духовний шлях честі черпав силу духу з внутрішнього джерела - власної цілісності людини.

Для аналізу граничного та метаграничного буття, слід зауважити, що метаантропологія тісно пов'язана з філософією екзистенціалізму, витокі якої сходять до робіт С. К'єркегора [5], Шеллінга [13], М. Бердяєва [2], а період розквіту пов'язаний з іменами М. Хайдеггера [10], К. Ясперса [14], А. Камю [3], Ж.-П. Сартра [7], Г. Марселя [6]. Екзистенціалізм робить акцент на ідею подолання людиною своєї